Gwara regionu

Autor: Halina Karaś

Gwary Suwalszczyzny zaliczane są z pewnymi zastrzeżeniami do szeroko rozumianego dialektu mazowieckiego. Mają zarówno cechy typowo mazowieckie, jak i – zwłaszcza w części wschodniej – północnokresowe. Wiele cech łączy je bliżej z gwarami Podlasia, stąd też w dialektologii wyróżnia się gwary podlasko-suwalskie. Gwary suwalskie zajmują północno-wschodni kraniec Polski – Suwalszczyznę z głównymi miastami – Suwałki, Augustów i Sejny. Tereny te znajdują się w sąsiedztwie trzech zespołów etnicznych – Bałtów, Słowian zachodnich i wschodnich. Bliskie sąsiedztwo i wzajemne przenikanie się trzech narodowości: Litwinów, Polaków i Białorusinów (a więc także ich języków i kultur), {tt}272|substrat{/tt} obcy, historia tych ziem, zwłaszcza osadnictwa na nich, to ważne czynniki kształtowania się gwar suwalskich. Polskie gwary suwalskie oraz inne języki narodowe i ich odmiany dialektalne funkcjonujące na Suwalszczyźnie (język litewski, białoruski i rosyjska gwara starowierców) przedstawia mapa Współczesna sytuacja językowa na Suwalszczyźnie. (zob. Region dziś). Zgodnie z podstawowymi cechami dialektu mazowieckiego gwary suwalskie cechuje:
- {tt}81|fonetyka międzywyrazowa nieudźwięczniająca{/tt}, np. szet jaki {mmp3}S1001.mp3{/mmp3}, jusz albo skołe {mmp3}S1002.mp3{/mmp3}, jus uwolnili jego {mmp3}S1003.mp3{/mmp3} = szedł jaki, już albo szkołę, już uwolnili jego;
- {tt}149|mazurzenie{/tt} w części zachodniej i środkowej, np. sieckarniów {mmp3}S1004.mp3{/mmp3}, skodziło {mmp3}S1005.mp3{/mmp3}, zonaty {mmp3}S1006.mp3{/mmp3}, kazdemu {mmp3}S1007.mp3{/mmp3}, stojacek {mmp3}S1008.mp3{/mmp3}, cesali {mmp3}S1009.mp3{/mmp3}, najstarsemu {mmp3}S1010.mp3{/mmp3} = sieczkarni, szkodziło, żonaty, każdemu, stojaczek, czesali, najstarszemu. Nie znają mazurzenia tylko gwary wschodniosuwalskie w okolicach Sejn (tzw. sejneńskie). Ze względu na mazurzenie lub jego brak gwary suwalskie dzielą się na dwa zespoły: 1) mazurzące gwary suwalskie (zachodnio- i środkowosuwalskie), które charakteryzuje mazurzenie (cz, ż, sz, dż > c, z, s, dz);2) niemazurzące gwary suwalskie (wschodniosuwalskie), które rozróżniają spółgłoski cz, ż, sz, dż oraz c, z, s, dz. Granica między polskimi gwarami mazurzącymi i niemazurzącymi biegnie z rejonu Puńska poprzez Krasnopol w kierunku Puszczy Augustowskiej, a więc niedaleko uwzględnionej w przewodniku mazurzącej wsi Jegliniec w gminie Krasnopol. Zasięg mazurzących gwar suwalskich i granicę między gwarami mazurzącymi i niemazurzącymi przedstawia mapa nr 2. Obszar mazurzących gwar suwalskich (zaznaczony kolorem fioletowym).Z unikaniem mazurzenia, zwłaszcza na styku gwar mazurzących i niemazurzących, wiąże się {tt}282|szadzenie{/tt}, czyli {tt}84|formy hiperpoprawne{/tt}, np. nażywali {mmp3}S1011.mp3{/mmp3}, za niego żapłacił {mmp3}S1012.mp3{/mmp3}, na naucze {mmp3}S1013.mp3{/mmp3}, opłaczające {mmp3}S1014.mp3{/mmp3}, faszola {mmp3}S1015.mp3{/mmp3}, szchowali {mmp3}S1016.mp3{/mmp3} = nazywali, za niego zapłacił, na nauce, opłacające, swoje, fasola, schowali. Na miejscu spółgłoski dziąsłowej sz może się pojawić ś (tzw. {tt}236|siakanie{/tt}), np. siosom {mmp3}S1017.mp3{/mmp3} = szosą, śnurecek {mmp3}S1018.mp3{/mmp3} = sznureczek, straśnie {mmp3}S1019.mp3{/mmp3} = strasznie. {tt}221|Samogłoski pochylone{/tt} w mazurzących gwarach suwalskich występują tylko resztkowo. Zasadniczo gwary te nie znają a pochylonego, na jego miejscu występuje a jasne, e pochylone także utrzymuje się w niewielu pozycjach, np. nie wiycie {mmp3}S1020.mp3{/mmp3} = nie wiecie, zwłaszcza przed spółgłoskami półotwartymi (gdzie może być ich wpływ na barwę poprzedzającej ich samogłoski), np. dareymnie {mmp3}S1021.mp3{/mmp3}, w siedeymnastym {mmp3}S1022.mp3{/mmp3} = daremnie, siedemnastym. Samogłoska pochylona o, która w języku ogólnym, utożsamiła się w wymowie z u (ale pozostała litera ó), w gwarach suwalskich często jest wymawiana jako o jasne, por. np. znow {mmp3}S1023.mp3{/mmp3}, ługor {mmp3}S1024.mp3{/mmp3}, swoj {mmp3}S1025.mp3{/mmp3}, spodnicki {mmp3}S1026.mp3{/mmp3}, ściołka {mmp3}S1027.mp3{/mmp3} = znów, ugór, swój, spódniczki, ściółka, zwłaszcza prawie regularnie w końcówce -ów: zesytow {mmp3}S1028.mp3{/mmp3}, gruntow {mmp3}S1029.mp3{/mmp3}, łowcow {mmp3}S1030.mp3{/mmp3}, parnikow {mmp3}S1031.mp3{/mmp3}, ściankow {mmp3}S1032.mp3{/mmp3} = zeszytów, gruntów, owców (tj. owiec), parników, ścianków (tj. ścianek). W niektórych wyrazach pojawia się natomiast nietypowe ó, np. mórgi {mmp3}S1033.mp3{/mmp3}, cóś {mmp3}S1034.mp3{/mmp3}, łosóbnie {mmp3}S1035.mp3{/mmp3}, sóbote {mmp3}S1036.mp3{/mmp3}, wójsko {mmp3}S1037.mp3{/mmp3} = morgi, coś, osobno, sobotę, wojsko. Podobne wyrównania w zakresie oboczności o – u (ó) (bo ługor - ługora) charakterystyczne są szczególnie dla polszczyzny północnokresowej. W wymowie samogłosek nosowych typowy jest {tt}322|zanik nosowości{/tt} samogłoski tylnej ą w wygłosie, np. zasiewajo {mmp3}S1038.mp3{/mmp3}, użytkujo {mmp3}S1039.mp3{/mmp3}, tako sprawo {mmp3}S1040.mp3{/mmp3}, wyganiajo {mmp3}S1041.mp3{/mmp3}, wysuszo {mmp3}S1042.mp3{/mmp3} = zasiewają, użytkują, taką sprawą, wyganiają, wysuszą, oraz {tt}212|rozłożona wymowa samogłosek nosowych{/tt} przed

spółgłoskami szczelinowymi, np. za gynsia {mmp3}S1043.mp3{/mmp3}, zawionzuje {mmp3}S1044.mp3{/mmp3}, uwionzany {mmp3}S1045.mp3{/mmp3} = z gęsi, zawiązuje, uwiązany. Te cechy wiążą gwary suwalskie z północnokresowymi (i z podlaskimi). Mazurzące gwary suwalskie mają szereg cech typowo mazowieckich, których na ogół brak już w suwalskich gwarach niemazurzących (zob. Mapa nr . Zasięgi cech mazowieckich). Z zakresu wymowy (fonetyki) do zjawisk typowo mazowieckich, niekiedy jeszcze mających szerszy zasięg północnopolski, należy m.in.:

- {tt}196|przejście nagłosowego ja- > je-{/tt}, por. jerzynne {mmp3}S1046.mp3{/mmp3}, jerzyna {mmp3}S1047.mp3{/mmp3}, jek {mmp3}S1048.mp3{/mmp3}, jekby {mmp3}S1049.mp3{/mmp3}, jekości {mmp3}S1050.mp3{/mmp3} = jarzynne (tzn. jare), jarzyna, jak, jakby, jakoś; i {tt}198|śródgłosowego -ar- > -er-{/tt}, np. sie uperłam {mmp3}S1051.mp3{/mmp3} = uparłam się;
- północnopolski brak e ruchomego w regionach o przewadze osadnictwa polskiego, np. cegł {mmp3}S1052.mp3{/mmp3}, jeden zenc {mmp3}S1053.mp3{/mmp3} = cegieł, jeden żeniec, także w nazwach miejscowych, np. z Jegliniśk {mmp3}S1054.mp3{/mmp3}, do Prudzisk {mmp3}S1055.mp3{/mmp3}, do Chodork {mmp3}S1056.mp3{/mmp3}; i brak {tt}137|kontrakcji{/tt} w formach czasowników stojał {mmp3}S1057.mp3{/mmp3}, bojał sie {mmp3}S1058.mp3{/mmp3} = stał, bał się;
- brak {tt}195|przegłosu{/tt} dawnego □> a po spółgłoskach wargowych: spletane {mmp3}S1059.mp3{/mmp3} = splatane;
- miękkie k’, g’ przed ę (odnosowionym), np. kartkie {mmp3}S1060.mp3{/mmp3}, śmietankie {mmp3}S1061.mp3{/mmp3}, akurszy/irkie {mmp3}S1062.mp3{/mmp3}, gięsi {mmp3}S1063.mp3{/mmp3}, przez drogie {mmp3}S1064.mp3{/mmp3} = kartkę, śmietankę, akuszerkę, gęsi, przez drogę oraz ; miękkie ch’ w grupach che, chy: chiba {mmp3}S1065.mp3{/mmp3}, duchi {mmp3}S1066.mp3{/mmp3}, do Lichienia {mmp3}S1067.mp3{/mmp3} = chyba, duchy, do Lichenia;
- sporadyczne przykłady {tt}271|stwardnienia w’ w grupie św’{/tt}: święconki {mmp3}S1068.mp3{/mmp3} = swięconki. W morfologii i składni cechy wspólne z Mazowszem i szerzej z Polską północną, to:
- końcówka -oju w {tt}38|celowniku liczby pojedynczej rzeczowników męskich{/tt}.: ziencioju {mmp3}S1069.mp3{/mmp3} = zięciu;
- w odmianie zaimków, przymiotników i imiesłowów końcówka -em w N. i Msc. lp., np. na tem jednem ogrodzie {mmp3}S1070.mp3{/mmp3}, na kazdem jenem węgle {mmp3}S1071.mp3{/mmp3}, po tem wszystkiem {mmp3}S1072.mp3{/mmp3} = na tym jednym, na każdym jednym, po tym wszystkim, oraz -ech w D. i Msc. lmn., np. jech {mmp3}S1073.mp3{/mmp3} = ich: tech domowych {mmp3}S1074.mp3{/mmp3}, w tech rosochach {mmp3}S1075.mp3{/mmp3} = tych domowych, w tych;
- {tt}88|formy 1. os. lm. czasu ter. i prostego przyszłego{/tt} z końcówką -m: nasypiem {mmp3}S1076.mp3{/mmp3}, idziem {mmp3}S1077.mp3{/mmp3}, zajedziem {mmp3}S1078.mp3{/mmp3}, postawim {mmp3}S1079.mp3{/mmp3} = nasypiemy, idziemy, zajedziemy, postawimy, oraz {tt}89|1. os. lm. czasu przeszłego{/tt}: jeździlim {mmp3}S1080.mp3{/mmp3}, chodzilim {mmp3}S1081.mp3{/mmp3}, zrobilim {mmp3}S1082.mp3{/mmp3}, nasypalim {mmp3}S1083.mp3{/mmp3} = jeździliśmy, chodziliśmy, zrobiliśmy, nasypaliśmy;
- północnopolskie {tt}brak hasła w bazie|formy 3. os. lmn. czasu przeszłego{/tt} na -eli zamiast ogp. -ali: sieli lny {mmp3}S1084.mp3{/mmp3}, sie pośmieli {mmp3}S1085.mp3{/mmp3} = siali, pośmiali się;
- produktywność przyrostka -ak: wieprzaka {mmp3}S1086.mp3{/mmp3}, gęsiaki {mmp3}S1087.mp3{/mmp3}, dzieciaka {mmp3}S1088.mp3{/mmp3}, drożdżaki {mmp3}S1089.mp3{/mmp3} ‘placki drożdżowe’;
- północnopolskie i kresowe zakłócenia w kategorii rodzaju, polegające m.in. na upowszechnieniu form na -li niezależnie od rodzaju łączącego się z nimi rzeczownika (przydawka w takim połączeniu występuje w rodzaju niemęskoosobowym), czyli brak związku zgody: dobre rowery byli {mmp3}S1090.mp3{/mmp3}, takie byli warkocy {mmp3}S1091.mp3{/mmp3}, dziewczyny byli {mmp3}S1092.mp3{/mmp3}, muzykanty takie rogowskie grali {mmp3}S1093.mp3{/mmp3}, te syny byli żonate {mmp3}S1094.mp3{/mmp3}, uoni młodsze byli i umarli {mmp3}S1095.mp3{/mmp3}, gospodarki byli {mmp3}S1096.mp3{/mmp3}. Nie zostały natomiast poświadczone takie cechy mazowieckie, jak przejście nagłosowego ra- > re-, wymiana ń > m’ (typ misko = nisko), końcówka -amy w narzędniku lmn. rzeczowników, czy -ta w 2 os. lmn. trybu rozkazującego; które to cechy są często wymieniane w pracach poświęconych gwarom suwalskim [Zdancewicz 1980, 29-32, 57-59].Równie istotne są związki gwary suwalskiej z Kresami północnymi (polszczyzną północnokresową). Znacznie więcej cech wspólnych z językiem Kresów jest w gwarach niemazurzących (wschodnich), czyli sejneńskich, niż w mazurzących (zachodnich i środkowych). Wiąże się to nie tylko z bliższym sąsiedztwem z gwarami litewskimi i białoruskimi, lecz także z charakterem osadnictwa na tych ziemiach.

W zakresie wymowy można wskazać m.in. na następujące zjawiska:
- nietypowy akcent w formach czasowników zwrotnych z się, które są wymawiane razem jako jeden wyraz i w związku z tym akcent pada na ostatnią sylabę czasownika, np. mordowal|i sie {mmp3}S1097.mp3{/mmp3}, budowal|i sie {mmp3}S1098.mp3{/mmp3}, zapal|uł sie {mmp3}S1099.mp3{/mmp3}, pal|i sie {mmp3}S1100.mp3{/mmp3} = mordowali się, budowali się, zapalił się, pali się;
- {tt}brak hasła w bazie; czy chodzi o wałczenie?|przedniojęzykowo-zębowe ł{/tt}: łąki sie młóciło {mmp3}S1101.mp3{/mmp3}, nie byłoby tego kabłyncka {mmp3}S1102.mp3{/mmp3}, bydło {mmp3}S1103.mp3{/mmp3}, cała była {mmp3}S1104.mp3{/mmp3}, pasował łubin {mmp3}S1105.mp3{/mmp3}; oraz dźwięczne h, np. hodowali {mmp3}S1106.mp3{/mmp3} (tu zaznaczone pogrubieniem);
- rzadko miękkie l w inne pozycji niż przed i: stulietnia {mmp3}S1107.mp3{/mmp3}, chliewa {mmp3}S1108.mp3{/mmp3}, polietki {mmp3}S1109.mp3{/mmp3}, bilietu {mmp3}S1110.mp3{/mmp3}, chlieby {mmp3}S1111.mp3{/mmp3} = stuletnia, chlewa, poletka, biletu, chleby;
- spółgłoskę r zamiast rz (pod wpływem białoruskim): rozrucono {mmp3}S1112.mp3{/mmp3}, paster {mmp3}S1113.mp3{/mmp3}, odruczajo {mmp3}S1114.mp3{/mmp3}, na wierchu {mmp3}S1115.mp3{/mmp3}, do tronka {mmp3}S1116.mp3{/mmp3} = rozrzucono, pasterz, odrzucają, na wierzchu, do trzonka;
- stwardnienia spółgłosek przed c, s, sz, np. tancować {mmp3}S1117.mp3{/mmp3}, panszczyzny {mmp3}S1118.mp3{/mmp3}, w koncu {mmp3}S1119.mp3{/mmp3}, = tańcować, pańszczyzny, w końcu, potańcować; oraz ich nietypowe zmiękczenia, np. ź wiosny {mmp3}S1120.mp3{/mmp3}, źbierali {mmp3}S1121.mp3{/mmp3}, źjadła {mmp3}S1122.mp3{/mmp3}, źniewazyłem {mmp3}S1123.mp3{/mmp3}, płyciaj {mmp3}S1124.mp3{/mmp3} = z wiosny, zbierali, zjadła, znieważyłem, płycej. W morfologii (tj. we fleksji i słowotwórstwie) oraz w składni cechy wspólne z Kresami północnymi to m.in.:
- upowszechnienie -i/-y w {tt}brak hasła w bazie|mianowniku i bierniku lmn. rzeczowników{/tt} wszystkich rodzajów: ryncy {mmp3}S1125.mp3{/mmp3} (zbolejo {mmp3}S1126.mp3{/mmp3}); (opowiadali) łojcy {mmp3}S1127.mp3{/mmp3}, dziadki {mmp3}S1128.mp3{/mmp3}; świni {mmp3}S1129.mp3{/mmp3} (wyganiajo {mmp3}S1130.mp3{/mmp3}); te zakonnicy {mmp3}S1131.mp3{/mmp3}, polietki {mmp3}S1132.mp3{/mmp3} = ręce; ojcowie, dziadkowie; świnie; te zakonnice, poletka;
- zawsze pełne formy zaimków osobowych, także zamiast form krótkich, typu mi, ci, go: uwolnili jego {mmp3}S1133.mp3{/mmp3}; dam tobie {mmp3}S1134.mp3{/mmp3}; mało użytkujo jego {mmp3}S1135.mp3{/mmp3}; trudno jego było zdobyć {mmp3}S1136.mp3{/mmp3};
- {tt}135|konstrukcja dla + dopełniacz{/tt} zamiast celownika: dla niej nie skodziło {mmp3}S1137.mp3{/mmp3}, dla mnie sprzedał {mmp3}S1138.mp3{/mmp3}, dla nich bardzo szybko sło {mmp3}S1139.mp3{/mmp3}, czy pozwoli dla nas potancować {mmp3}S1140.mp3{/mmp3} = jej nie szkodziło, mnie sprzedał, im bardzo szybko szło, czy pozwoli nam potańczyć;
- typowe przyrostki, m.in. -uk: żydziuka {mmp3}S1141.mp3{/mmp3}; -owaty i -owato: dobrowate {mmp3}S1142.mp3{/mmp3}, zdolnowaty {mmp3}S1143.mp3{/mmp3}, słabowata {mmp3}S1144.mp3{/mmp3}, sporowato {mmp3}S1145.mp3{/mmp3}, drogowato {mmp3}S1146.mp3{/mmp3} (-owaty, -owato wyrażają niepełną intensywność, tj. znaczenia, typu ‘dość dobre; dość drogo’);
- dużo zdrobnień np. syneńku {mmp3}S1147.mp3{/mmp3}, roweryk {mmp3}S1148.mp3{/mmp3}, lasanek {mmp3}S1149.mp3{/mmp3}, kosiarecki {mmp3}S1150.mp3{/mmp3}, świnków {mmp3}S1151.mp3{/mmp3}, jajecków {mmp3}S1152.mp3{/mmp3}, kiełbaske sie ułozy {mmp3}S1153.mp3{/mmp3}, mięska {mmp3}S1154.mp3{/mmp3}, chleibka {mmp3}S1155.mp3{/mmp3}, domek {mmp3}S1156.mp3{/mmp3}, śmietankie czierliczki {mmp3}S1157.mp3{/mmp3}, studzianke {mmp3}S1158.mp3{/mmp3};
- wspólne słownictwo, np. drużbant ‘drużba (na weselu)’, kołychać ‘kołysać’, kurzyna ‘mięso z kury’, plita ‘kuchnia z żelaznym blatem’, wędlarnia ‘wędzarnia’, często pochodzenia białorusko-litewskiego, np. dersa ‘kostrzewa, stokłosa’, świreń ‘spichrz’; także wyrazy mające inne znaczenie, np. wiedzieć ‘znać’, duch ‘para, gorąco, ciepłe powietrze’, drużyna ‘rodzina’. Mazurzące gwary suwalskie mają cech wspólnych z Kresami znacznie mniej niż gwary niemazurzące, gdyż brak w nich takich ważnych cech kresowych, jak: akcent na ostatniej sylabie, {tt}3|akanie{/tt}, form żeńskich zamiast nijakich, typu ta okna, zrównania mianownika z biernikiem rzeczowników żeńskich na -a (widza ta krowa). Specyficznie suwalską cechą (w zasadzie bez nawiązań kresowych i mazowieckich) są natomiast formy zaimków 3 os. jon, jona, jono (analogia do form przypadków zależnych z jotą w nagłosie). Oprócz cech wyraziście mazowieckich, szerzej północnopolskich, czy też kresowych w gwarach suwalskich występują także cechy o różnym zasięgu,

niekiedy prawie ogólnogwarowym. Przykładowo – wśród nich można wskazać na takie zjawiska, jak:
- niezbyt częsta i niezbyt silna {tt}145|labializacja{/tt}: łorania {mmp3}S1159.mp3{/mmp3}, ługościli {mmp3}S1160.mp3{/mmp3}, łodwieźli {mmp3}S1161.mp3{/mmp3}, łotrzymali {mmp3}S1162.mp3{/mmp3} = orania, ugościli, odwieźli, otrzymali;
- {tt}214|rozszerzenie artykulacyjne{/tt} samogłosek lub ich zwężenie w sąsiedztwie spółgłosek półotwartych: descołka {mmp3}S1163.mp3{/mmp3}, becołka {mmp3}S1164.mp3{/mmp3}, uni/ łuni {mmp3}S1165.mp3{/mmp3}, kónicyny {mmp3}S1166.mp3{/mmp3}, brouzda {mmp3}S1167.mp3{/mmp3}, dzioura {mmp3}S1168.mp3{/mmp3} = deszczułka, beczułka, oni, koniczyny, bruzda, dziura;
- {tt}213|rozpodobnienie{/tt} grupy kt w cht: nicht {mmp3}S1169.mp3{/mmp3}, chto {mmp3}S1170.mp3{/mmp3}, chtóry {mmp3}S1171.mp3{/mmp3} = nikt, kto, który;
- upowszechnienie końcówki -ów (w wielu gwarach polskich, także kresowych), np. bruzdów {mmp3}S1172.mp3{/mmp3}, z koloniów {mmp3}S1173.mp3{/mmp3}, paniów {mmp3}S1174.mp3{/mmp3}, książków {mmp3}S1175.mp3{/mmp3}, rybów {mmp3}S1176.mp3{/mmp3}, krowów {mmp3}S1177.mp3{/mmp3}, świnków {mmp3}S1178.mp3{/mmp3}, jajecków {mmp3}S1179.mp3{/mmp3}, pisanków {mmp3}S1180.mp3{/mmp3} = bruzd, z koloni, pań, książek, ryb, krów, świń, świnek, jajeczek, pisanek;
- końcówka -uch w dopełniaczu liczebników (-ch na wzór przymiotników: dwunastuch albo czternastuch {mmp3}S1181.mp3{/mmp3}, do dwudziestuch {mmp3}S1182.mp3{/mmp3} = dwunastu albo czternastu, do dwudziestu.Obecnie – tak ja i na wielu obszarach gwarowych – obserwuje się szybkie zanikanie wielu suwalskich cech gwarowych, ale z drugiej strony widoczne jest zainteresowanie gwarami suwalskimi, powstaje wiele inicjatyw je promujących (w tym celu powstała np. strona internetowa „dawna-suwalszczyzna.com.pl”, gdzie między innymi można posłuchać suwalskiej mowy gwarowej w formacie mp3), popularne są stylizowane opowiadania w gwarze suwalskiej (np. Jana Bacewicza, Mieczysława Ratasiewicza).

GWARY SUWALSKIE NA TLE GWAR MAZOWSZA I KRESÓW PÓŁNOCNO-WSCHODNICHGwary Suwalszczyzny należą z pewnymi zastrzeżeniami do szeroko rozumianego dialektu (zespołu dialektalnego) mazowieckiego (zob. Gwary suwalskie na mapie dialektalnej Polski Stanisława Urbańczyka). Mają zarówno niektóre cechy typowo mazowieckie, jak i – zwłaszcza w części wschodniej – północnokresowe. Wiele cech łączy je bliżej z gwarami Podlasia, stąd też w literaturze dialektologicznej wyróżnia się gwary podlasko-suwalskie. Zob. Gwary suwalskie na mapie dialektalnej Polski (EJP). Gwary suwalskie zajmują północno-wschodni kraniec Polski – Suwalszczyznę z głównymi miastami – Suwałki, Augustów i Sejny. Tereny te znajdują się w sąsiedztwie trzech zespołów etnicznych – Bałtów, Słowian zachodnich i wschodnich. Bliskie sąsiedztwo i wzajemne przenikanie się trzech narodowości: Litwinów, Polaków i Białorusinów (a więc także ich języków i kultur), {tt}272|substrat{/tt} obcy, historia tych ziem, zwłaszcza osadnictwa na nich, to ważne czynniki kształtowania się gwar suwalskich. Polskie gwary suwalskie oraz inne języki narodowe i ich odmiany dialektalne funkcjonujące na Suwalszczyźnie (język litewski, białoruski i rosyjska gwara starowierców) przedstawia mapa nr 1. (zob. Region dziś . Mapa nr 2. Współczesna sytuacja językowa na Suwalszczyźnie).Zgodnie z dwiema podstawowymi cechami dialekt mazowieckiego gwary suwalskie cechuje:
- {tt}82|fonetyka międzywyrazowa nieudźwięczniająca{/tt}, np. szet jaki, jusz albo skołe, jus uwolnili jego = szedł jaki, już albo szkołę, już uwolnili jego, także w formach historycznie złożonych (np. mokieś, usiatem).
- {tt}149|mazurzenie{/tt} w części zachodniej i środkowej, np. dziękcynnie, ręcnie, sieckarniów, skodziło, zonaty, kazdemu, stojacek, jesce cesali, serokie, mieskaniu, najstarsemu = dziękczynnie, ręcznie, sieczkarni, szkodziło, żonaty, każdemu, stojaczek, jeszcze czesali, szerokie, mieszkaniu, najstarszemu. Nie znają mazurzenia tylko gwary wschodniosuwalskie w okolicach Sejn (tzw. sejneńskie), których zasięg jednak nie pokrywa się z terytorium powiatu sejneńskiego, ale jest znacznie mniejszy. Ze względu zatem na tę podstawową cechę gwary suwalskie dzielą się wyraźnie na dwa zespoły: 1) mazurzące gwary suwalskie (zachodnio- i środkowosuwalskie, czyli zajmujące zachodnią i środkową część Suwalszczyzny), które znają mazurzenie (cz, ż, sz, dż > c, z, s, dz);2) niemazurzące gwary suwalskie (wschodniosuwalskie), zwane też sejneńskimi (niewielki skrawek wokół Sejn), które mazurzenia nie mają, rozróżniając cz, ż, sz, dż oraz c, z, s, dz. Granica między obydwoma zespołami gwarowymi, tj. pomiędzy polskimi gwarami mazurzącymi i gwarami niemazurzącymi, przebiega w niedalekiej odległości od granic parku, w okolicach Sejn. Linia podziału biegnie z rejonu Puńska poprzez Krasnopol w kierunku Puszczy Augustowskiej, a więc niedaleko uwzględnionej w przewodniku mazurzącej wsi Jegliniec w gminie Krasnopol. Zasięg mazurzących gwar suwalskich i granicę między gwarami mazurzącymi i niemazurzącymi [na podstawie: Zdancewicz 1980] przedstawia mapa nr 2. Obszar mazurzących gwar

suwalskich (zaznaczony kolorem fioletowym).Z unikaniem mazurzenia, zwłaszcza na styku gwar mazurzących i niemazurzących, wiążą się {tt}112|formy hiperpoprawne{/tt}, czyli formy ilustrujące {tt}282|szadzenie{/tt}, np. pomoczy, palczy, nażywali, na naucze, opłaczające, szwoje, faszola, ża niego żapłacił, szchowali, żakłady, deszeczki, czyment = pomocy, palce, nazywali, na nauce, opłacające, swoje, fasola, za niego zapłacił, schowali, zakłady, deseczki, cement. Pojawiają się także, głównie w odniesieniu do wyrazów obcych, przykłady {tt}236|siakania{/tt}, np. siosom = szosą, śnurecek = sznureczek, straśnie = strasznie. {tt}221|Samogłoski pochylone{/tt} w mazurzących gwarach suwalskich występują tylko resztkowo. Zasadniczo gwary te nie znają a pochylonego, na jego miejscu występuje a jasne, e pochylone także utrzymuje się w niewielu pozycjach, np. nie wiycie = nie wiecie, zwłaszcza przed spółgłoskami półotwartymi (gdzie może być ich wpływ na barwę poprzedzającej ich samogłoski) np. dareymnie, w siedeymnastym = daremnie, siedemnastym. Samogłoska pochylona o, która w języku ogólnym, utożsamiła się w wymowie z u (ale pozostała litera ó), w gwarach suwalskich często jest wymawiana jako o jasne, por. np. znow, spod, ługor, stoł, swoj, spodnicki, krowka, ściołka = znów, spód, ugór, stół, swój, spódniczki, krówka, ściółka, zwłaszcza prawie regularnie w końcówce -ów: zesytow, gruntow, łowcow, parnikow, koleżankow, ściankow, potrawow, Niemcow = zeszytów, gruntów, owców (tj. owiec), parników, koleżanków (tj. koleżanek), ścianków (tj. ścianek). Powoduje to usuwanie typowej dla polszczyzny ogólnej oboczności samogłoskowej o – u (ó), por. np. swoj – swojego, ługor – ługoru, stoł - stołu. Obok tych form pojawia się w niektórych rdzeniach nietypowe ó, np. mórgi, cóś, łosóbnie, sóbote, wójsko = morgi, coś, osobno, sobotę, wojsko. Podobne wyrównania w zakresie oboczności o – u (ó) charakterystyczne są szczególnie dla polszczyzny północnokresowej, choć w nieznacznym stopniu – też dla gwar mazowieckich. {tt}231|Samogłoski nosowe{/tt} wykazują niewielkie zróżnicowanie w stosunku do stanu ogólnopolskiego. Najczęściej ich wymowa jest tylko lekko zwężona, np. zbłundził, jeynczmień, najwincej = zbłądził, jęczmień, najwięcej. Najbardziej typowa jest {tt}45|denazalizacja{/tt} samogłoski tylnej ą w wygłosie, np. zasiewajo, użytkujo, tako sprawo, zbolejo, wyganiajo, wysuszo, omłóco, machajo = zasiewają, użytkują, taką sprawą, przeboleją, wyganiają, wysuszą, omłócą, machają. Notuje się też wymowę rozłożoną przed spółgłoskami szczelinowymi, np. za gynsia, z gynsiow, zawionzuje, uwionzany = za gęsia, z gęsi, zawiązuje, uwiązany. Te cechy wiążą gwary suwalskie z północnokresowymi (i z podlaskimi). Mazurzące gwary suwalskie mają szereg cech typowo mazowieckich, których na ogół brak już w gwarach niemazurzących wschodniosuwalskich (7 ważnych izoglos przebiega przez tereny bezpośrednio przylegając do suwalskich gar mazurzących od zachodu oraz przez zachodnią i północno-zachodnią część ich terytorium [Zdancewicz 1980]– zob. Mapa nr . Zasięgi cech mazowieckich). Z zakresu wymowy (fonetyki) do zjawisk typowo mazowieckich, niekiedy jeszcze mających szerszy zasięg północnopolski, należy:

- {tt}196|przejście nagłosowego ja- > je-{/tt}, w nagraniach ograniczone w zasadzie do kilku przykładów, por. jerzynne, jerzyna, jek, jekby, jekości = jarzynne (tzn. jare), jarzyna, jak, jakby, jakoś, natomiast w opracowaniach gwary suwalskiej uznaje się je za powszechne na całym terenie gwar mazurzących i przytacza się szereg wyrazów ilustrujących tę cechę [Zdancewicz 1980, 27-28], np. jeskółka, jebłonka, jegoda, jermak, jełowiec = jaskółka, jabłonka, jagoda, jarmark, jałowiec;
- {tt}brak hasła w bazie|przejście grupy śródgłosowej -ar- > -er-{/tt}, np. sie uperłam = uparłam się (liczne przykłady w literaturze przedmiotu: terlim, wymerli, poder = tarliśmy, wymarli, podarł, zjawisko obejmuje cały teren gwar mazurzących i jest także znane w suwalskich gwarach niemazurzących [Zdancewicz 1980, 30-31);
- północnopolski brak kontrakcji w formach czasowników, typu stojał, bojał sie = stał, bał się;
- brak przegłosu dawnego □> a po spółgłoskach wargowych: spletane = splatane (z opracowań m.in. [Zdancewicz 1980, 41-42]: wiedomo, powieda, wymieta),
- północnopolski brak e ruchomego w regionach o przewadze osadnictwa polskiego, np. cegł, jeden zenc = cegieł, jeden żeniec (Zdancewicz 1980, 45 wymienia także szereg przykładów dopełniacza nazw miejscowych z końcówką zerową i zanikiem e, np. z Jegliniśk, do Prudzisk, do Chodork);
- północnopolski rozwój sonantu miękkiego l’ po spółgłoskach wargowych z zachowaniem miękkości poprzedzającej spółgłoski: miełli, namiełli = mełli, namełli (z opracowań także [Zdancewicz 1980,43]: miołł, miołłem, piołem, wiołna = mełł, mełłem, pełłem, wełna);
- miękkie k’, g’ przed odnosowioną samogłoską ę, czyli przed e (< ę), np. kartkie, Polskie, śmietankie, akurszyirkie, gięsi, przez drogie, fajkie, za partyzantkie = kartkę, Polskę, śmietankę, akszerkę, gęsi, przez drogę, fajkę, za partyzantkę;
- miękkie ch’ przed e, i: chiba, wierzchi, duchi, do Lichienia = chyba, wierzchy, duchy, do Lichenia;
- sporadyczne przykłady {tt}271|stwardnienia w’ w grupie św’{/tt}: świenconki = święconki (w opracowaniach [Zdancewicz 1980, 56-57] także ćw’, dźw’: ćwerciach, medźwedziuk); W morfologii i składni cechy wspólne z Mazowszem, zwłaszcza z gwarami północnomazowieckimi, czy też szerzej północnopolskimi, to:
- końcówka -oju w {tt}38|celowniku liczby pojedynczej rzeczowników męskich{/tt}.: ziencioju = zięciu (w opracowaniach także m.in.: dziadkoju, kierownikoju, panoju);

- w odmianie zaimków, przymiotników i imiesłowów końcówka -em w N. i Msc. lp., np. na tem jednem ogrodzie, na kazdem jenem węgle mieskania, po tem wszystkiem = na tym jednym, na każdym jednym, po tym wszystkim, oraz -ech w D. i Msc. lmn., np. jech = ich: pisałam sama jech, tech domowych, w tech rosochach = pisałam sama ich, tych domowych, w tych;
- {tt}88|formy w 1. os. lm. czasu ter. i prostego przyszłego{/tt} z końcówką -m: nasypiem, idziem, zajedziem, postawim, = nasypiemy, idziemy, zajedziemy, postawimy, oraz w 1. os. lm. czasu przeszłego: mielim, jeździlim, bylim, chodzilim, zrobilim, nasypalim = mieliśmy, jeździliśmy, byliśmy, chodziliśmy, zrobiliśmy, nasypaliśmy;
- północnopolskie {tt}brak hasła w bazie|formy 3. os. lmn. czasu przeszłego{/tt} na -eli zamiast ogp. -ali: sieli lny, sie pośmieli;
- mazowieckie formy czasowników na -ać, z pominięciem -ow- (powstałe na skutek analogii do typ koniugacyjnego na -ać): kupajcie i dla mnie, kupać = kupujcie, kupować;
- produktywność przyrostka -ak: wieprzaka, gęsiaki, dzieciaka, drożdżaki ‘placki drożdżowe’;
- formy zaimków przysłownych, typu tamój (z jotą wprowadzoną analogicznie na wzór stopnia wyższego i najwyższego przysłówków), ale w formie naw|ięc wygłosowe -ej zanika;
- formy niektórych zaimków przymiotnych na -en: któren = który;
- przedrostek ob- (często zamiast o-) w czasownikach: obczyściłam, obkolędujem = oczyściłam, obejść z kolędą;
- składnia liczebników 5 i powyżej z mianownikiem lmn. zamiast ogp. dopełniacza: po dwanaście hektary, dwanaście morgi, siedemdziesiąt rolniki, pięć litry = po dwanaście hektarów, dwanaście morgów, siedemdziesiąt rolników, pięć litrów;
- północnopolskie i kresowe zakłócenia w kategorii rodzaju, polegające m.in. na upowszechnieniu form na -li niezależnie od rodzaju łączącego się z nimi rzeczownika (przydawka w takim połączeniu występuje w rodzaju niemęskoosobowym), czyli brak związku zgody: dobre rowery byli, byli te sznury, takie byli warkocy, takie krucjatory byli, dziewczyny byli, muzykanty takie rogowskie grali, sery to byli, te syny byli żonate, łoni młodsze byli i umarli, gospodarki byli. Nie zostały natomiast poświadczone takie cechy mazowieckie, jak przejście nagłosowego ra- > re- (tylko w śródgłosie: terez = teraz), wymiana ń > m’ (typ misko = nisko), końcówka -amy w narzędniku lmn. rzeczowników, czy -ta w 2 os. lmn. trybu rozkazującego; które to cechy są dobrze udokumentowane w literaturze dialektologicznej poświęconej gwarom Suwalszczyzny [Zdancewicz 1980, 29-32, 57-59] . Częściowo może to wynikać z określonej geografii poszczególnych zjawisk, np. przejście ra- > re-, jak wynika z ustaleń T. Zdancewicza [1980, 29-30] obejmuje nie całość mazurzących gwar suwalskich, lecz tylko ich część północno-zachodnią na wschodzie i południu, sięgając po linię wsi: Burniszki – Rowele – Jasionowo – Sidory – Szurpiły – Osinki – Osowa – Kamionka Nowa – Lipowo – Kurianki I – Sokolne – Turówka – Reszki. Równie istotne są związki gwary suwalskiej z Kresami północnymi (polszczyzną północnokresową). Można je obserwować we wszystkich podsystemach języka, ale stopień ich natężenia jest zróżnicowany terytorialnie. Znacznie więcej cech wspólnych z językiem Kresów jest w gwarach niemazurzących (wschodnich), czyli sejneńskich, niż w mazurzących (zachodnich i środkowych). Wiąże się to nie tylko z bliższym sąsiedztwem z gwarami litewskimi i białoruskimi, lecz także z typem osadnictwa na tych ziemiach. Zjawiska te na ogół mają swoje źródło w {tt}272|substracie{/tt} litewsko-białoruskim polszczyzny północnokresowej i w wielowiekowym oddziaływaniu języków współfunkcjonujących z polszczyzną na Kresach: białoruskim, litewskim i –w mniejszym zakresie – rosyjskim (jako języku niesubstratowym, ale od XVIII w. w znaczący sposób wpływającym na inne języki używane na obszarze dawnego WKL ze względu na polityczną zależność tych ziem od Rosji w dobie zaborów). W zakresie wymowy można wskazać m.in. na następujące zjawiska:
- nietypowy akcent, w naszych tekstach poświadczony tylko w formach czasowników zwrotnych z się, gdzie całość jest wymawiana jako jeden zestrój akcentowy (czyli jako jeden wyraz) i w związku z tym akcent pada na drugą sylabę od końca takiego połączenia, tzn. na ostatnią sylabę czasownika, np. mordowal|i sie, budowal|i sie, zapal|uł sie = mordowali się, budowali się; nieco więcej odrębności akcentowych odnotowano w literaturze przedmiotu [por. Zdancewicz 1963, 247-248], choć też z uwagą, że jest to zjawisko rzadkie; akcent na końcowej sylabie poświadczono w rozkaźniku: daw|aj! nie plan|uj! i w formach stopnia wyższego przysłówków, np. póź|niej, trud|niej;
- ślady {tt}3|akania{/tt}, widoczne w sporadycznych przykładach występowania samogłoski a na miejscu ogp. o w sylabach nieakcentowanych, np. kałduny, była, nawat = kołduny, było, nawet;
- rozłożoną wymowę samogłosek nosowych przed szczelinowymi i odnosowienie w wygłosie samogłoski tylnej -ą (por. wyżej o samogłoskach nosowych):
- przedniojęzykowo-zębowe ł (zaznaczone pogrubieniem): łąki sie młóciło, nie byłoby tego kabłyncka, bydło, cała była, pasował łubin;
- dźwięczne h (zaznaczone pogrubieniem), np. hodowali;
- rzadko miękkie l w inne pozycji niż przed i: stulietnia, chliewa, polietki, bilietu, chlieby = stuletnia,

chlewa, poletka, biletu, chleby;
- wymianę ch na k, uznawaną za cechę gwar powstałych na {tt}272|substracie{/tt} litewskim: kowałam, pokowałam, bym pojekała = chowałam, pochowałam, bym pojechała;
- stosunkowo często spółgłoskę r zamiast rz (pod wpływem białoruskim): rucisz, rozrucono, paster, odruczajo, na wierchu, wyruci, na wierch, do tronka = rzucisz, rozrzucono, pasterz, odrzucają, na wierzchu, wyrzuci, na wierzch, do trzonka; T. Zdancewicz [1967, 251] uznał to zjawisko za występujące w stopniu równym albo nawet większym w gwarach mazurzących niż w suwalskich gwarach niemazurzących;
- stwardnienia spółgłosek przed c, s, sz, np. tancować, panszczyzny, w koncu, potancować = tańcować, pańszczyzny, w końcu, potańcować;
- wtórną miękkość niektórych spółgłosek, czasem zachowaną miękkość archaiczną (zwłaszcza ź w {tt}157|nagłosie{/tt} przed spółgłoskami miękkimi, któremu w języku ogólnopolskim odpowiada tylko nieznacznie zmiękczone z), niekiedy miękkość powstałą w wyniku analogii, np. ź wiosny, źbierali, źjadła, źnieważyłem, płyciaj = z wiosny, zbierali, zjadła, znieważyłem, płycej; W morfologii (tj. we fleksji i słowotwórstwie) oraz składni cechy wspólne z Kresami północnymi to:
- zmiany rodzaju niektórych rzeczowników, np. gęś m. (ogp. gęś ż.): po piynć złotych za gynsia = za gęś,
- zmiany w kategorii liczby, czyli stosowanie niektórych rzeczowników w polszczyźnie ogólnej mających tylko liczbę pojedynczą (tzw. singularia tantum) jako odmiennych w liczbie mnogiej: sieli lny, te lny = sieli len, ten len (rzeczownik len ma tylko lp., a w gwarach suwalskich prawdopodobnie pod wpływem litewskim odmienia się też w lmn., por. lit. linas, linai – to regularny rzeczownik, który ma formy lp. i lmn.;
- północnopolska i wschodnia (także kresowa) końcówka -am w celowniku lmn. rzeczowników wszystkich rodzajów: zołnierzam, koniam, świniam, wilkam = żołnierzom, koniom, świniom, wilkom;
- upowszechnienie -i/-y w mianowniku i bierniku lmn. rzeczowników miękko- i twardotematowych: ryncy zbolejo; opowiadali łojcy, dziadki; nase dziadki, pradziadki; świni wyganiajo; taki cierlici i miendlici; te zakonnicy = ręce; opowiadali ojcowie, dziadkowie; nasi dziadkowie, pradziadkowie; świnie wyganiają; takie cierlice i międlice; te zakonnice;
- pełne (tzw. nieenklityczne) formy zaimków osobowych, niezależnie od ich pozycji w zdaniu, także po czasownikach, po których w polszczyźnie ogólnej występują formy krótkie, typu mi, ci, go: uwolnili jego; nie ma jego tam; dam tobie; obłożyć jego elegancko; mało użytkujo jego; łorać jego pługiem; trudno jego było zdobyć;
- wtórne czasowniki wielokrotne: sie scyzuje, wyscyzuje sie, nie zdążowali, nie wydążali, odsmazowali = się strzyże, wystrzyga się, nie nadążali, odsmażali;
- {tt}135|konstrukcja dla + dopełniacz{/tt} zamiast celownika, bardzo rozpowszechniona nie tylko w gwarach podlasko-suwalskich i północnokresowych, lecz także w tamtejszej polszczyźnie regionalnej: dla niej nie skodziło, dla mnie sprzedał, dla nich bardzo szybko sło, dla nich dobrze było, czy pozwoli dla nas potancować = jej nie szkodziło, mnie sprzedał, im bardzo szybko szło, im dobrze było, czy pozwoli nam potańczyć;
- sporadycznie {tt}118|imiesłowy{/tt} przysłówkowe na -szy w funkcji czasu przeszłego: ojciec niewiele dumawszy: chodź, mówi ‘ojciec niewiele myślał: chodź, mówi’ (zjawisko dobrze udokumentowane w suwalskich gwarach niemazurzących);
- formy zaimkowe, typu jekieści z partykułą -ci, jak w języku białoruskim;
- rzadko przyrostek rzeczownikowy -uk: żydziuka (z opracowań gwar suwalskich także m.in.: kniziuk ‘pisklę czajki’, dziaduk [Zdancewicz 1967, 251, 245]);
- przyrostek przymiotników -owaty: sporowaty, dobrowate, zdolnowaty, słabowata dużowata, oraz przysłówków odprzymiotnikowych -owato: sporowato casu, czszewiki drogowato kosztowali, który wyrażają niepełną intensywność danej cechy, tj. znaczenia ‘dość spory; dość dobre; dość zdolny; dość słaby; dość duża; dość sporo, dość drogo’;
- charakterystyczne zdrobnienia i ich duża częstość użycia, np. syneńku, roweryk, lasanek, zonke (w znaczeniu neutralnym), kosiarecki, świnków, jajecków, kiełbaske sie ułozy, mięska, chleibka domek, śmietankie cz’erliczki, studzianke; niektóre z nich, choć ze względu na swoją budowę wyglądają jak zdrobnienia, to jednak ich znaczenie tego nie wykazuje, gdyż są używane w takich znaczeniach jak wyrazy niezdrobniałe (np. zonka, to nie zdrobniała, pieszczotliwa nazwa żony, ale neutralna, wyraża to samo co wyraz żona)Mazurzące gwary suwalskie mają cech wspólnych z Kresami znacznie mniej niż gwary niemazurzące. Brak w nich takich ważnych cech kresowych [por. Zdancewicz 1963, 255], jak: akcent na ostatniej sylabie (oksytoniczny), redukcja samogłosek nieakcentowanych, przejścia e > a w wygłosie, mianownikowo-biernikowych form rzeczowników rodzaju żeńskiego zamiast nijakiego (typ ta okna), zrównania mianownika z biernikiem rzeczowników żeńskich na -a (typ widza ta krowa). Pojedyncze potwierdzenia mają też tak wyraziste cechy północnokresowe, jak przyrostek -uk czy imiesłów przysłówkowy uprzedni w nietypowej dla polszczyzny ogólnej funkcji. Tadeusz Zdancewicz, wieloletni badacz i znakomity znawca gwar suwalskich, opisując polskie gwary ludowe powiatu

sejneńskiego, podkreśla, że intensywność cech kresowych zarówno ze względu na ich liczbę, jak i zakres występowania, w gwarach mazurzących jest o wiele mniejsza niż w niemazurzących, ale też i w gwarach mazurzących jest zależna od ich usytuowania w terenie w stosunku do gwar mazurzących. Im bliżej granicy mazurzenia i gwar mazurzących, tym liczebność i zakres cech kresowych (pochodzenia białorusko-litewskiego) wyraźnie wzrasta [por. Zdancewicz 1963, 247]. Więzi gwary suwalskiej z polszczyzną północnokresową widoczne są także w słownictwie. Można wymienić tylko z nagranych tekstów szereg wyrazów mających głównie zasięg ograniczony do Kresów północno-wschodnich i terenów z nimi związanych na wschodzie Polski (obszar gwar podlasko-suwalskich), np. blachanka ‘blaszanka, puszka z blachy’, bojka ‘maselnica; rządzenie do wyrabiania masła’, drużbant ‘drużba (na weselu)’, kurzyna ‘mięso z kury’, piecka ‘zdrobn. piec’, plita ‘kuchnia z żelaznym blatem’, ruczeć ‘trzeć ręką’ (rucze i rucze), wędlarnia ‘wędzarnia’. Część wyrazów różni się tylko postacią fonetyczną rdzenia lub budową słowotwórczą. Wśród przykładów można wymienić m.in. takie wyrazy, jak: kołychać, deżdżowy, deżdżu, koniuczyna, kachle = kołysać, deszczowy, deszczu, koniczyna, kafle; dobyć się ‘dostać się, dojść, dojechać’ (dobył sie do Jeglincza), pustota ‘pustka’, zboleć ‘zaboleć’, zdumać / wydumać ‘wymyślić’. Ciekawa jest grupa wyrazów o innym znaczeniu, np. wiedzieć ‘znać’ (nie wiedział kierunku), czasownik na Kresach powszechnie tak używany, duch ‘para, gorąco, ciepłe powietrze’ (duch był ciepły i tak, to w tem duchu potem ono wysycha), drużyna ‘rodzina’ (była druzyna, drużynny byli), polski ‘Polak’ (to polskim nie wolno było sie uczyć), Te wspólne wyrazy to m.in. zapożyczenia białoruskie i litewskie, przy czym te ostatnie mogły się w gwarach północnokresowych upowszechniać nie tylko bezpośrednio z języka litewskiego i jego odmian gwarowych, lecz także pośrednio przez język białoruski i jego gwary. Przykładem takiego lituanizmu, czyli zapożyczenia z litewskiego pośrednio przez gwary białoruskie, jest wyraz dersa ‘kostrzewa, stokłosa’ (lit. dirse, girsa ‘ts.’) użyty przez naszego informatora z Jeglińca (takie dersy rosły, no to ta dersa), znany dobrze na Wileńszczyźnie, który w gwarach podlasko-suwalskich sięga po linię: Kowale Oleckie – Augustów – Knyszyn – Supraśl – Narewka [Zdancewicz 1963a, 259]. Specyficznie suwalską cechą (w zasadzie bez nawiązań kresowych i mazowieckich) są natomiast formy zaimków 3 os. jon, jona, jono (analogia do form przypadków zależnych z jotą w nagłosie). Specyficzny jest też szyk zaimka się, podkreślany zwłaszcza w tekstach stylizowanych jako wyłącznie przedczasownikowy. W naszych nagraniach się rzeczywiście występuje najczęściej przed czasownikiem, ale są też przykłady szyku poczasownikowego: sie wyjezdzo, sie zabił, ja sie naucyłam, to mówi sie nauc, zaceli sie śmiać, ja sie ukłoniłam, I sie zasłoniła, mogłom sie naucyć, ale: kreynćcie sie, kreynćcie sie, budowal|i sie, zapal|uł sie. Oprócz cech wyraziście mazowieckich, szerzej północnopolskich, czy też kresowych w gwarach suwalskich występują także cechy o różnym zasięgu, szerszym, niekiedy prawie ogólnogwarowym. Przykładowo – wśród nich można wskazać na takie zjawiska, jak:

- niezbyt częsta i niezbyt silna {tt}145|labializacja{/tt}: łorania, ługościli, łodwieźli, łotrzymali = orania, ugościli, odwieźli, otrzymali;
- {tt}214|rozszerzenie artykulacyjne{/tt} samogłosek lub ich zwężenie w sąsiedztwie spółgłosek półotwartych: descołka, becołka, uni łuni kónicyny, brouzda, dzioura, = deszczułka, beczułka, oni, koniczyny, bruzda, dziura;
- formy czasowników pochodnych od iść bez joty (pudzies, przydzie, wydzies),
- przejście grup -ił, -ył w -uł: prowadziuł, buł = prowadził, był;
- {tt}213|rozpodobnienie{/tt} grupy kt w cht: nicht, chto, niechtóry, chtóry = nikt, kto, niektóry, który;
- zmiany typu deklinacyjnego niektórych rzeczowników: gospodynia = gospodyni;
- wahania w stosowaniu końcówek -a, -u D.lp. m.: (w razie) łogniu, do traktoru = ognia, traktora;
- szeroko rozpowszechniony w różnych gwarach i w polszczyźnie potocznej Msc.lp. m. wyrazu dom z końcówką -e zamiast ogp. -u: przy domie = przy domu;
- upowszechnienie końc. -ów (w wielu gwarach polskich, także kresowych), np. bruzdów, maszynów, z rynców, potrawow, z koloniów, paniów, książków, rybów, krowów, świniów, świnków, jajecków, pisanków = bruzd, maszyn, z rąk, potraw, z koloni, pań, książek, ryb, krów, świń, świnek, jajeczek, pisanek;
- częstsze użycie przyrostka -ejszy w stopniu wyższym przymiotników: rzadszejsza, cienżejszy = rzadsza, cięższy;
- końcówka -uch w dopełniaczu liczebników powstała w wyniku analogii do form przymiotnikowych: nas dwunastuch, iluch sie jedzie, dwunastuch albo czternastuch, do dwudziestuch = dwunastu, ilu, dwunastu albo czternastu, do dwudziestu;
- archaiczna składnia zgody realno-znaczeniowej w konstrukcjach z liczebnikami wyższego rzędu (od 5 w górę): siedemdziesięciu gospodarzy byli = siedemdziesięciu gospodarzy było. Ze względu na natężenie cech mazowieckich i północnokresowych (pochodzenia białorusko-litewskiego) gwary suwalskie, jak wynika z badań [por. Zdancewicz 1963, 1965, 1967, 1980], dzielą się na trzy zespoły. Można wśród nich wyróżnić:
- mazurzące gwary zachodniosuwalskie z największą liczbą i natężeniem cech mazowieckich i

północnopolskich, zdecydowanie mniejszą – północnokresowych (pochodzenia białorusko-litewskiego);
- mazurzące gwary środkowosuwalskie ze zrównoważoną liczbą cech północnokresowych oraz mazowieckich i północnopolskich;
- niemazurzące gwary wschodniosuwalskie (sejneńskie) z większą liczbą cech północnokresowych, mniejszą mazowieckich i północnopolskich. Wyróżnionym zespołom gwarowym odpowiada typ i charakter osadnictwa na tych ziemiach: przeważający polski (mazowiecki i mazurski) na zachodzie, dominujący białoruski i litewski na wschodzie oraz w miarę zrównoważony pod względem etnicznym na Suwalszczyźnie środkowej. Obecnie – tak ja i na wielu obszarach gwarowych – obserwuje się szybkie zanikanie wielu suwalskich cech gwarowych, ale z drugiej strony widoczne jest zainteresowanie gwarami suwalskimi, powstaje wiele inicjatyw je promujących (w tym celu powstała np. strona internetowa „dawna-suwalszczyzna.com.pl”, gdzie między innymi można posłuchać suwalskiej mowy gwarowej w formacie mp3), popularne są stylizowane opowiadania w gwarze suwalskiej (np. Jana Bacewicza, Mieczysława Ratasiewicza).

Literatura: Falińska Barbara (red.), Gwary Mazowsza, Podlasia i Suwalszczyzny, I. Filipów, pow. Suwałki, Białystok 2004. Falińska Barbara, Badania leksykalno-słowotwórcze w Polsce północno-wschodniej, [w:] Polszczyzna północno-wschodnia. Metodologia badań językowych, Wrocław 1989, s. 7-16. Falińska Barbara, Z gwary suwalskiej, „Poradnik Językowy” 1955, z. 4, s. 148-150, z. 5, s. 195-196, z. 8, s. 316.Gwara [słowniczek gwary suwalskiej. [w:] Bacewicz Jan : Podstawy wiedzy regionalnej : ziemia suwalska. - Słobódka, 2002.Marcinkiewicz Józef, Polsko-litewskie kontakty językowe na Suwalszczyźnie, Poznań 2003.Nitsch Kazimierz, Dialekty polskie Prus Wschodnich, [w:] Wybór pism polonistycznych tegoż, t. 3, Wrocław 1954, s. 252-321. Petr Jan, Z gwary augustowskiej, „Poradnik Językowy” 1955, s. 71-74.Sawicka Irena, System fonetyczny polszczyzny ukształtowanej na białoruskim podłożu dialektalnym, [w:] „Język i kultura białoruska w kontakcie z sąsiadami”, red. Elżbieta Smułkowa i Anna Engelking, Warszawa 2001, s.153-158. Słownik nazw terenowych północno-wschodniej Polski, t. 1-2. / oprac. Nina Barszczewska, Jadwiga Głuszkowska [i in.] – Warszawa 1992. – XIX, 318 ; 320-610 s.Suwalszczyzna : zeszyt edukacyjny ; 1: Gwara : popękata ze śmiechu / [oprac. Jan Bacewicz]. – Suwałki : „Danbud” Ośrodek Edukacyjno-Wydawniczy Krzywe, 2005. - 115 s. 2006-11-08.Zdancewicz Tadeusz , Gwary zachodniosuwalskie, [w:] Gwary Mazowsza, Podlasia i Suwalszczyzny, t. I, Filipów, pow. Suwalski, red. B. Falińska, s.23-40.Zdancewicz Tadeusz , Suwałki – pochodzenie i znaczenie nazwy, „Acta Baltico-Slavica” 29, 2005, s. 9-37.Zdancewicz Tadeusz, Gwary ludowe powiatu augustowskiego jako wynik procesów osadniczych, [w:] Studia i materiały do dziejów Pojezierza Augustowskiego, Białystok 1967, s. 295-325. Zdancewicz Tadeusz, Gwary powiatu sejneńskiego na tle procesów osadniczych [w:] Materiały do dziejów ziemi sejneńskiej, pod red. Jerzego Antoniewicza, t. 1, Białystok 1963, s. 231-266. Zdancewicz Tadeusz, Litewskie elementy słownikowe w gwarach polskich okolic Sejn, „Lingua Posnaniensis” VIII, 1960, s. 333-352. Zdancewicz Tadeusz, Litewskie i ruskie zasięgi słownikowe na Białostocczyźnie, „Z Polskich Studiów Slawistycznych”, s. II, Językoznawstwo, Warszawa 1963, s. 287-298.Zdancewicz Tadeusz, Mazurzące gwary suwalskie, cz. 1, Gwarowe cechy polskie (fonetyka i słowotwórstwo), Warszawa 1980.Zdancewicz Tadeusz, Osobliwości akcentowe w gwarze wsi Radziuszki pod Sejnami, „Z Filologii Polskiej i Słowiańskiej” 1957, s. 247-268. Zdancewicz Tadeusz, Wpływy białoruskie w polskich gwarach pod Sejnami, Poznań 1966.Zdancewicz Tadeusz, Wpływy litewskie i wschodniosłowiańskie w polskich gwarach pod Sejnami, „Acta Baltico-Slavica”, 1964, t. I, s. 27-246.